

Erialakeel ja üldkeel, kes neid jõuaks lahuta

Margit Langemets

Eesti Keele Instituudi juhtivleksikograaf

Erialakeel ehk oskuskeel on erialasel suhtlemisel kasutatav keel, kirjakeele osa, mida kasutatakse teaduses, kunstis ja muudel aladel. Üldkeel on kirjakeele üldtarvitatav osa, mida kasutavad kõik keelekõnelejad vanusest, ametist, haridusest, elupaigast olenemata. Harilikult vastandatakse erialakeelt ja üldkeelt omavahel, ehkki suur osa erialakeelest ringleb ka igapäevases, üldkeelses kasutuses, eeskätt meedias. Samuti pole kõik erialatekstid kaugeltki üheväärselt keerukusega.

Õigekeelsussõnaraamatute koostamine on sajandi vältel niivõrd põimunud terminitööga, et aja edenedes on olnud põhjust peljata „oskuskeele ülemõju“¹. Kui kirjakeele varasemas kujunemisejärgus oli see paratamatu, sest arendati ja korraldati kirjakeelt tervikuna (silmas peeti süsteemsust, otstarbekohasust, rahvakeelsust)², siis nüüd, ammu stabiliseerunud kirjakeele ajajärgul, tuleks üldkeel ja erialakeel, täpsemalt, üldkeelekorraldus ja terminikorraldus, selgemini üksteisest lahus hoida. Väljapoole kõige nähtavamalt on „ülemõju“ all kannatanud „kirjakeele funktsionaalne variatiivsus“³, see, et teatud sõnu või tähendusi on eelistatud vastavalt oskuskeele huvile.

Siinses kirjatöös vaatlen ÕS 2025 ja tänapäevase terminitöö suhteid, uurides muuhulgas, kui võrd peaks ÕS olema üldkeele, kui võrd erialakeele sõnastik.

Riigi sihid

Erialakeelte arendamisele ja eestikeelse terminivara olulisusele on viimastel aastatel hakatud üha rohkem tähelepanu pöörama ka riiklikul tasandil. Üldised suunised eriala- ja teaduskeele arendamiseks on antud mitmes valdkondlikus strateegias.⁴

Terminitöö sihid on sõnastatud terminoloogiaprogrammis⁵: terminid tuleb teha *ühes kohas* avalikult kättesaadavaks; terminitööd teevad *eeskätt erialainimesed, keeleinimesed toetavad keeleteadmistega ning vajadusel juhendavad* tööd ühtses sõnastiku- ja terminihaldussüsteemis; terminitöösse kaasatakse *uusi valdkondi*. Terminitöö on õnnestunud, kui terminid *lähevad ringluse*. [Siin ja järgnevas minu rõhutused – ML.]

¹ S. Vare. Üldkeele ja oskuskeele nihestunud suhe. – Keel ja Kirjandus 2021, nr 7, 455–472, nr 8, lk 563–571. Vt lk 456.

² S. Vare (viide 1), lk 457.

³ *Ibid.*

⁴ Haridus- ja Teadusministeerium. [Eesti keele arengukava 2021–2035](#). Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. [Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035](#).

⁵ Riiklikult on Eesti terminitööd toetatud sihtprogrammidega alates 2008. aastast. Vt „[Eesti oskuskeelekorralduse ja terminitöö toetamise põhimõtted 2019–2027](#)“ ja „[Eesti terminitöö tegevuskava aastateks 2023–2025](#)“.

ÕSi tegevuskava⁶ täpsustab eesti keele korraldamise ja arendamise tegevusi Eesti Keele Instituudis (EKI): ÕS ilmub paberil, veebis avaldatakse sellele vastav veebiversioon; sisaldab kirjakeele sõnavaralisi norminguid ja soovitusi; ÕSi täiendab EKI teatmik⁷; sõnastikutöö toetub keeleandmetele (tekstikorpustele) ja teaduslikule uurimisele; hõlmab kogu kirjakeelt, .. *osaliselt* ka oskuskeelt.

Õiguslikult⁸ peab kirjakeele normile vastama ametlik keelekasutus, mitte keel tervikuna. Kirjakeele norm on määratud EKI uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeletoimkonna otsustega ning keeletoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga. Oskussõnavara osas täpsustavad kirjakeele normi EKI terminoloogide koostatav mitmekeelne *terminibaas Eserver ja terminoloogiprogrammi raames koostatavad terminibaasid* (vt ÕSi tegevuskava).

Leksikograafia hoogus areng

Eelmise, ÕS 2018 ilmutumise järel on Eesti leksikograafia, sh terminitöö, arenenud väga jõudsalt, otse hiiglasammudega.

Alates 2019. aastast on avalikult kättesaadav üks ja ühine avaldamiskoht – keeleportaal Sõnaveeb⁹ (terminibaasid lisandusid aasta hiljem) –, kus saab ühe otsinguga vastuse kõigist sõnakogudest. 2020. aastal rõõmustasime, et Sõnaveebi on lisandunud üle 60 oskussõnastiku¹⁰. 2025. aastaks on sõnakogude arv kasvanud 160-ni. Veel suurem heameel on aga portaali kasutajate üle: kui 2020. aastal olime üliõnnelikud 10 000 kasutaja üle kuus, siis nüüdseks on kasutajaid suisa 170 000 kuus (Google Analyticsi andmed).

Umbes samast ajast on kasutusel üldkeele ja erialakeele sõnastike koostajate ühine tööbaas Ekilex¹¹. Praeguseks töötab (või on töötanud) Ekilexis umbes 1400 inimest. Teame, et EKI inimesi (leksikograafid, terminoloogid) tegutseb baasis umbes 30. Seega on kõik ülejäänud (1300+ inimest) EKI-välised erialaspetsialistid, kes ühtekokku toimetavad (on toimetanud) 160 terminibaasis.

ÕS 2025 ettevalmistustööd alustasime samuti 2019. aastal ja samuti Ekilexi baasis. Toona lubasime, et järgmine ÕS ilmub 2025. aastal ning samuti Sõnaveebis.¹² Nii see siiski pole läinud: ÕS 2025 ilmub paberil ja sellega rööpselt valmib sõnaraamatu veebiversioon, mis ilmub omaette veebilehel ning püsib paber-ÕSi sisuga samasugusel muutumatul kujul.¹³ Küll

⁶ Vt [ÕSi ja EKI teatmiku koostamise tegevuskava 2022–2025](#).

⁷ Vt [EKI teatmik](#). Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toim. P. Päll (peatoimetaja), T. Paet, M. Langemets. Koost. P. Päll, M. Raadik, M. Langemets, T. Leemets, S. Mäearu, T. Paet, T. Rehema, L. Risberg, A. Tavast. Eesti Keele Instituut, 2022–.

⁸ Keeleseadus. [RT I, 18.03.2011, 1](#); Vabariigi Valitsuse 9. juuni 2011. a määrus nr 71 „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord“. [RT I, 14.06.2011, 3](#).

⁹ Vt [Sõnaveeb](#).

¹⁰ **M. Langemets**. Sõnaveebi teine tulemine. – Sirp 2020, 13. märts.

¹¹ **M. Langemets, K. Koppel, J. Kallas, A. Tavast**. . Sõnastikukogust keeleportaaliks. – Keel ja Kirjandus 2021, nr 8–9, lk 755–770.

¹² **M. Langemets** (viide 10).

¹³ Vt haridus- ja teadusministri 17. veebruari 2023. a käskkirj nr 44 „[ÕSi ja EKI teatmiku koostamise tegevuskava](#)“.

hoolitsemise omalt poolt selle eest, et veebi-ÕSist Sõnaveebi ja tagasi pääseks võimalikult hõlpsalt.

Uues ÕSis on esitatud peamiselt neutraalse keele ja ametliku suhtluse sõnavara, kuid kogu selle kasutusvaldkonna sõnavara arusaadavalt ÕSi ära ei mahu. Võrdluseks: ÕS 2025-s on ligi 60 000 sõna, samas kui EKI ühendsõnastikus on 180 000 sõna ja terminibaasides 325 000 eesti terminit.

Üldkeel ja erialakeel ÕSis ja Sõnaveebis

ÕSide puhul on varem välja toodud, et nad sisaldavad silmatorkavalt palju oskussõnu, samuti seda, et oskuskeel ja oskuskeelekorraldus on omakorda hakanud mõjutama üldkeele sõnade esitust¹⁴. Silvi Vare on seda põhjendanud sellega, et kitsas ring *samu inimesi* on tegelnud nii oskuskeele kui üldkeele korraldusega, mistõttu meetodeid ja vahendeid on olnud raske lahus hoida. Väliselt on see tajutav eeskätt leksikatasandil, konkreetsete keelendite kaudu¹⁵. 20 aastat hiljem on Reet Kasik nentunud:

„... õigekeelsussõnaraamatutes on alates J. V. Veskest *eelistatud terminoloogilisi sõnakujusid ja -tähendusi*, alguses rangemalt, nüüd pigem soovitusena. Aga ikka on terminina fikseeritud sõnakuju ÕSis esikohal, argikeelne teisel kohal. Minu meelest *peaks üldkeele sõnaraamatus olema vastupidi: üldkeele sõnakuju (mida ei sobi nimetada argikeelseks) esikohal.*“¹⁶

ÕSide saatesõnades on alates 1999. aastast kirjas, et see hõlmab „kirjakeele kui üldrahvalikult kasutatava ja ühtseima keelekuju sõnavara“, esitab keelt, „mida me praegu räägime ja kirjutame, XXI sajandi alguse keelt.“ Ometi on sõna sobivust sageli hinnatud terminist lähtudes, nt

korgits, korgitser ARG1, **korgi+t`õmbaja, korgi+v`inn** ARG1 [ÕS 1999–2018]

apenditsiit *ussripikupõletik* MED, *pimesoolepõletik* ARG1 [ÕS 1999]

apenditsiit *ussripikupõletik* [ÕS 2018]

pimesool .. Pimesoole+põletik, pimesoole+lõikus, *oskuskeeles täpsemad* *ussripikupõletik*, -operatsioon [ÕS 2018]

{**pere+nimi**} → perekonna+nimi [ÕS 2018]

ÕS 2025 puhul oleme erialasõnavara esitamisel valinud teise tee. Kuna Sõnaveebi on nüüdseks koondunud väga mahukas terminikogu – 160 terminibaasi, kokku 325 000 eestikeelset terminit – vähendame oluliselt ÕSi koormust erialakeele suunamisel, mis paratamatult toob kaasa ka üldkeele „liistule tõmbamise“¹⁷. ÕSi ajakohastatud hoiakut toetaks küllap ka Rein Kull:

„Nõuda, et üldkeeles kasutataks neid sõnu nagu teaduskeeles, on mõttetu. Igasugune seesugune nõudmine on ülepingutus.“¹⁸

¹⁴ R. Kull. Oskuskeel ja üldkeel: erisused ja samasused. – Keel ja Kirjandus 2000, nr 8, 545–557; S. Vare (viide 1); R. Kasik. Normikeel ja ühiskeel – eesti keel. – Sirp 2021, 23. juuli.

¹⁵ S. Vare (viide 1), lk 457–458.

¹⁶ R. Kasik (viide 14).

¹⁷ R. Kull (viide 14), lk 557.

¹⁸ R. Kull (viide 14), lk 555.

Nõnda oleme terminiotsused (terminieelistused) usaldanud oma eriala ekspertide teha erinevates terminibaasides, nagu seda on eeldatud ka riiklikus terminoloogiaprogrammis. See tähendab, et ÕSis ei pruugita enam terminile/valdkonnale osutavaid erialamärgendeid: kõik, mis pole stiili- vm märgendiga tähistatud, on neutraalne üldkeelne sõna. Mis on termin (eelistetermin), selle üle otsustavad erialaspetsialistid. ÕSis on neutraalne üldkeelne kuju ja võimalik(ud) erialakeele termin(id) esitatud võrdväärse, nt

korgits (= korgitser, korgitõmbaja, punnivinn)

apenditsiit (= pimesoolepõletik, ussripikupõletik)

perenimi (= perekonnanimi, liignimi VAN, priinimi VAN)

ÕSi ajakohastamist peegeldab ilmekalt *perenime* näide: ÕS 2018-s oli *perenimi* hinnatud lausa ebasobivaks sõnaks (loogelistes sulgudes, vt näidet eespool). Selle najal lisasime EKI ühendsõnastikku selgituse (toona rubriigis „ÕS soovitab“): „Termin on *perekonnanimi*, mitte *perenimi*. Viimast on vahel mõistetud ka teisiti, millegi suguvõsanime taolisena.“ (31.05.2021) 2021. aastal algatatud onomastika terminibaasis on *perenimi* võrdsustatud *perekonnanimega*. Misjärel kohendasime nii EKI ühendsõnastiku kui ka ÕS 2025 esitust: sünonüümid *perenimi* ja *perekonnanimi* on võrdsustatud, ebakohane selgitus eemaldatud.

ÕS 2025 esitab eeskätt valimiku neutraalse keele, ametliku suhtluse ehk ametikeele infot – see on ÕSi peamine sõnakogum, mis on esitatud ilma ühegi märgendita.¹⁹ Seekõrval on ÕSis mõne sõna järel kasutusel registrimärgend, millega markeerime stiilierisusi (nt KÕNEK, LASTEK, RHVK 'rahvapärane', STIILITUNDLIK), koha- ja ajamärgendid (nt MURDES, VAN 'vananenud', AJAL 'ajalooline'), kohanimede puhul ametlikkust osutavad märgendid (nt PÕHINIMI, MITTEAMETLIK). Märgend osutab sellele, et sõna *kaldutakse* kasutama mujal kui neutraalses kontekstis. Sel viisil tähistatud sõnatähendusi on umbes 3000 (ehk 5%)²⁰, neist suurimad rühmad on kõnekeelsed (umbes 1200) ja harvad sõnad (umbes 900). Sageli on värvinguga sõnade kõrval antud ka neutraalsed valikud, ent vahel pole head neutraalset sõna kohe võtta – siis peaks ametlikus suhtluses kasutama pikemat ümberütlevat sõnastust, nt

välismaalase pass (= hall pass KÕNEK)

baka KÕNEK (= bakalaureuseõpe); KÕNEK (= bakalaureus)

lihtrahvas (= pööbel HALV)

linnumagus RHVK (= mesi)

Suurbritannia (= Ühendkuningriik, Inglismaa MITTEAMETLIK, ÜK LÜH)

koeraamet KÕNEK *tänamatu amet või töö*

säärvant VAN *ülalt lahtine kergvahesein*

säru MURDES *külapidu*

Mis tahes sõnaraamatu probleem on see, et iga kirjeldatav sõna on loomulikult kontekstist eraldatud, mistõttu ükski märgend ei saa määrata universaalset normi selle sõna igale kasutusjuhule. Nõnda on leksikograafias soovitatud olla märgendite lisamisel pigem säästlik:

¹⁹ Olen kirjeldanud, mida ÕS 2025-st välja on arvatud. Vt **M. Langemets**. ÕSi-tegu lõpusirgel. – Sirp 2020, 20. juuni.

²⁰ Märgendid iseloomustavad üksnes märksõnu. Liitsõna- ja tuletiste loendites märgendeid pole, s.t kui on tarvis olnud sõna täpsemalt iseloomustada, on see esitatud märksõnana.

paremini illustreerivad keelekasutust hoopis (autentsed) näitelauseid.²¹ Tekstiuurija Reet Kasik on rõhutanud, et just keelekorpuste põhjal saab kindlaks teha, millised terminoloogilised soovitusel ja tähenduspiirid on levinud üldkeelde, mis aga jäänud kõigist soovitustest hoolimata üksnes erialatekstidesse.²²

Keeleandmed ja keeleuurimine

Keeleandmete ja keeleuurimise mõttes on kaalukauss tugevasti üldkeele poole kaldu. Üldkeele kohta on olemas mahukad keelekorpused, ilmuvad monograafiad (nt „Eesti grammatika“ 2023) ja teadusartiklid, kaitstakse väitekirju, mh keelekorraldusega külgnevaid²³. Teoreetiliseks toeks on enamasti kasutus põhine lähenemine, mille puhul keelt analüüsitakse suurte korpuste keeleandmete põhjal.

Erialakeele osas on lood kehvemad: kui terminitöö praktikuid on väga palju (vt andmeid ülal), siis uurijaid on vähevõitu, erandeid siiski on. Reet Hendrikson on aidanud täiendada praktilise terminikorrastuse teoreetilist alust, tuues mh välja, et kujundlikkus ei ole mõistmisel takistuseks (nagu klassikalises terminoloogiateoorias on sageli arvatud).²⁴ Riina Reinsalu on käsitlenud ametlikku suhtlust, tuginedes sotsiolingvistilisele žanriteooriale.²⁵ Ent keeleandmeid napib: terminoloogiaprogrammi sedastab, et puuduvad erialakorpused, samuti tööriistad nende analüüsimiseks. Küll aga on viimasel paaril aastal aktiivselt katsetatud, et leida tõhusaid viise erialatekstide töötlemiseks terminitöö eesmärgil.²⁶

Terminitöös on alati kaks poolt: ühed on erialaspetsialistid ja terminoloogid, kes koostavad ja korrastavad oma mõistesüsteemi ja termineid, teised on (osalt samad) erialainimesed ja tavainimesed (nt ajakirjanikud), kes väljapakutud termineid kasutavad ... või siis ei kasuta. Viimasel juhul ongi uurijaid tarvis, kes oskaksid välja pakkuda põhjendusi ja lahendusi. Paljud terminid liiguvad ajakirjanduse vahendusel kiiresti üldkeelde (nt koroonaajal *deltatiivi*, kuumal suvel *troopiline öö*, sõjaajal *droon*), elades seal oma loomuliku üldkeele elu, võides ka varieeruda ning tähenduselt ähmastuda. Mis omakorda võib kaasa tuua peavalu erialainimestele.²⁷

²¹ L. Risberg, M. Tuulik, M. Langemets, K. Koppel, E. Vainik, E. Prangel, E. Aedmaa. Keelekorpus kui leksikograafi abiline kõnekeelsuse tuvastamisel. – Keel ja Kirjandus 2025, nr 7, lk 605–624. Vt lk 607.

²² R. Kasik (viide 14).

²³ Vt nt T. Paet. Võõra keele kinnistumine eesti keeles: keelekorralduslik ja leksikograafiline vaade. Doktoriväitekiri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2023; L. Risberg. Sõnatähendused ja sõnaraamat. Kasutus põhine sisend eesti keelekorraldusele. Doktoriväitekiri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2024.

²⁴ R. Hendrikson. Kas sõjasõna sünnib sõtta? Erialakeele tõhusus sõjandusterminoloogia näitel. Doktoriväitekiri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2018.

²⁵ R. Reinsalu. Juhendavad haldustekstid žanriteoreetilises raamistikus. Doktoriväitekiri. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2019.

²⁶ Vt nt S. Eiche, R. Hendrikson, E. Aedmaa, E. Prangel, M-L. Tikerper. Tehisintellekti rakendamine erialakeele arendamisel riigikaitseterminoloogia näitel. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2025, lk 29–45.

²⁷ Vt nt R. Hendrikson. Üld- ja oskuskeele vahekorraldust kriisiuudiste valgusel. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2025, lk 47–62.

Silvi Vare on muu hulgas osutanud veel ühele olulisele vajakule: meil ei ole siiani välja töötatud põhimõtteid, mis reguleeriks üldkeele ja oskuskeele vahekorda.²⁸

Kantseleikeel on ametikeel

Eesti kirjaliku ametikeele alguseks on keeleuurijad pidanud 16. sajandist pärineva, saksa keelest tõlgitud talurahvaseaduse säilinud katket.²⁹ Sõna *kantseleikeel* hõlmab – nagu paljud sõnad – mitut tähendust, nüüdses keeles on see sõna igapidi harv. Tähenduses 'hrl kirjalik kohmakas ja keerukas keelepruuk' esineb tänapäeval enamasti *kantseliit* ning tähenduses '(riigis) ametlikul asjaajamisel kasutatav keel' enamasti *ametikeel* või *asjaajamiskeel*, tähenduselt lähedane on ka *halduskeel*. Sõnas *kantseleikeel* peitub minu meelest kantseliidi vältimata juurpõhjus: kantseleikeel ongi üks allkeeli, millel on oma spetsiifilised tekstitunnused, mida on kirjeldanud halduskeele uurijad³⁰, teisalt on ametikeel alati teataval määral „keerukas“ (halvas mõttes siis kantseliitlik).

Reet Kasik on rõõmustanud, et „on tekkinud hulk noori halduskeele uurijaid ja ametnike keelekoolitajaid, kes oskavad selgitada ka muid tekstitunnuseid kui hoiatada kantseliidi eest“³¹. See on kindlasti tõsi. Ent kui sirvida Õiguskeele kõiteid, siis – paratamata pealiskaudsel – lugemisel torkab silma just vastupidine. On vähe kaastöid, mis arutlevad ametikeele paratamatuste või muude tekstitunnuste üle, väheste eranditena jäid silma Heili Sepp³² ja Mari Koik³³. Sepp (2017) ütleb otse, et „.. ideaallahenduse – seadusteksti inimkeelseima sõnastuse otsimine – [on] veidi nagu tühja tuule tallamine. Seda ei saa seada omaette eesmärgiks. .. Pealegi on *keel elus, ta areneb, ta jookseb eest ära*.“ Peamiseks peab ta seda, et õigustekst – s.t mõte – oleks piisavalt selge. Koik vaidleb normitehnika käsiraamatuga, kus „on rasvases kirjas öeldud: „Sünonüümide kasutamine ei ole lubatud.““³⁴

Mõistagi on kantseliit ehk kohmakas ja liiga keerukas kantseleikeel olemas. Peotäis näiteid on esitatud ÕS 2018-s koos märgendiga PABERL (81 juhtu, neist enamus näitelauses), mille juures on välja pakutud ladusam sõnastus, nt

alkoholi+joove. .. Alkoholihoobe seisundis PABERL = alkoholihoobes autojuht [ÕS 2018]

Huvitav on märkida, et Rein Kull on sama väljendi lühema variandi omal ajal oskuskeelseks arvanud, vrd „*joobeseisundis, narkouimas* (oskuskeel) ja *purjus, joobnult, nokastanud olekus, pilves* vm (üldkeel)“.³⁵ Mitte ainult keel ei muutunud, vaid ka hoiakud. ÕS 2025-s oleme PABERL-märgendist loobunud, sest üldjuhul polegi see üksiksõna omadus, vaid kantseliitlik on terve

²⁸ S. Vare (viide 1), lk 455.

²⁹ K. Ross. Eesti kantseli- ja ametikeele võimalikust algusest. – Muutused, ümberkorraldused, uuendused. Varauusaja arengujooned Eesti- ja Liivimaal 1520–1800. Toim. M. Seppel, M. Maasing. Acta Universitatis Tallinnensis. Humaniora. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2023, lk 358–379.

³⁰ Vt nt K. Kerge. Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina. Doktoriväitekirj. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2003; R. Reinsalu (viide 25).

³¹ R. Kasik (viide 14).

³² H. Sepp. Õigus ja keel. – Õiguskeel 2017, nr 1.

³³ M. Koik. Kas seaduskeel saab olla korraka lakooniline ja trafaretne? – Õiguskeel 2024, nr 1.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ R. Kull (viide 14), lk 545.

väljendus, lause. Tihti on see selgeks mõtlemata mõte. Sedalaadi infot esitame edaspidi EKI teatmikus, kus toetume ametikeele uurijate tulemustele nii palju kui võimalik.

Kas õiguskeel on olemas?

Tavainimese vastus on, et jah, muidugi on. Vana kirjakeele uurijad väidavad, et piiblikeelest on välja kasvanud mh eestikeelse õiguse keel, kõrvu hariduse, teaduse, ilu- ja ajakirjanduse keelega. Terminuurija Rein Kulli vastus nii ühene pole: tema on pidanud seaduskeelt erijuhtumiks, „mis on omamoodi segu üldkirjakeelest, õigusteaduse oskuskeelest ja muude erialade oskussõnadest ehk terminitest“.³⁶ Olen kuulnud ka keeletundliku õigusteadlase arvamust, et „sellist asja pole olemas“ ehk et justkui kogu õiguskeel peaks üleni olema ladus ja sujuv üldkeel. Peep Nemvalts samas kinnitab, et „õiguskeel on juristi ja õigusteadlase tööriist“³⁷, tema arvates peaksid seadused olema üld(kirja)keeles, aga seaduste kommentaarid õigusteaduse oskuskeeles. Seadustest peab aru saama „iga mõistlik inimene“.³⁸

Reinsalu on omakorda pidanud tinglikuks õiguskeele ja halduskeele piiri, sõnastades vahekorra nii: õigustekstidega kehtestatakse õigusnorme ja haldustekstidega reguleeritakse üksikküsimusi. Haldustekstide üks suhtlusosalisi on ametiasutus, teine tavainimene. Reinsalu uurimuses pole kirjeldatud niivõrd keelevahendeid, kuivõrd eri žanritesse kuuluvate tekstide struktuuri.³⁹

EKI ühendsõnastikus on sõnal *õiguskeel* – ikka jälle – kaks tähendust: 1) õigusteaduse valdkonna oskuskeel ja 2) õigusaktides kasutatav keel, kirjakeele osa, mis sisaldab neutraalset sõnavara, õigustermineid ja korraldatavate valdkondade termineid (sünonüüm *seaduskeel*). ÕS 2018-s on *õiguskeel* (tähenduseta) esitatud liitsõnaloendis, *seaduskeel* puudub hoopis. *Halduskeel* on määratletud kui riigi vm piirkondliku üksuse juhtimises ja valitsemises kasutatav keel, s.t see pole päris sama mis õiguskeel ning seostub riigi ja inimese vahetu suhtlusega. Ligilähedane on ka *asjaajamiskeel*. Nagu ikka: heal lapsel mitu nime.

On olemas juriidiline terminivara, aga väga keeruline on seletada tavakodanikule seaduses sisalduvat. Isegi kui kasutada üksnes üldkeelt, ei pruugi inimene sest aru saada, kui ta asja üldse ei tunne.

Kokkuvõtteks: üleskutse

On tõsi, et õiguskeele tegelejad saavad paljuski toetuda üldkeele sõnaraamatule – ÕSile kui kirjakeele normi alusele –, aga kahtlemata pole see parim lahendus ei õigusvaldkonna ega ÕSi jaoks. Õiguskeele jaoks on vaja kokkulepituid mõisteid ja termineid, aga ÕS on üldkeele sõnaraamat, pealegi seda tüüpi sõnastik, mis tähendustele ei keskendu: siin on vaid valikuliselt esitatud tähendusvihjeid (võõrsõnade, homonüümide, uute ja vähem tuntud sõnade juures).

³⁶ *Ibid*, 546.

³⁷ P. Nemvalts. Õigus mõista õigusakte. – Õiguskeel 2007, nr 1.

³⁸ T. Greenbaum. 20 aastat normitehnika eeskirja. – Õiguskeel 2021, nr 1.

³⁹ R. Reinsalu (viide 25).

Tähenduste puhul tuleks peale ÕSi tugineda ka muudele käibivatele eesti kirjakeele allikatele: EKI ühendsõnastik, seletav sõnaraamat, võõrsõnade leksikon.⁴⁰ Erialakeele allikatena on alates 2020. aastast Sõnaveebis kättesaadav väga suur hulk erialasõnastikke ja terminibaase. Vaeslapse osas on õigusvaldkond, millel oma terminibaasi seni pole. (Tõsi, mõnel määral täidab seda rolli EKI terminibaas Esterm.)

Ka terminoloogiaprogrammis on tõdetud, et valdkonnad on terminitega ebahühtlaselt kaetud, kusjuures eraldi on mainitud vandetõlke, kes tegelevad õigusterminitega, kuid kel puudub keskne terminibaas ja ühtne terminitöö tegemise tava.⁴¹

EKI-s on loodud terminitööks kõik tehnilised vahendid, nii andmebaas kui ka keeleportaal, EKI terminoloogid juhendavad andmebaaside koostamist ja keeleinimesed saavad vajadusel aidata erialaspetsialiste keeleteadmistega. Aeg on küps algatada õiguskeele terminibaas!

Erialakeel ja üldkeel on keeles koos nagu sukk ja saabas. Eri sõnakogudesse paigutatult on neil mõlemal võimalus jääda oma liistude juurde, kus kumbki ei peaks teist painutama oma malli järgi.

⁴⁰ Samale probleemile – pelgalt ÕSiga piirdumisele – osutas Emakeele Seltsi keeleteoimkonna 2011. a märgukiri õpetajatele ja riigieksami hindajatele. Vt EKI teatmiku artiklit „[Tähenduste normimisest](#)“.

⁴¹ Vt [Eesti terminitöö tegevuskava aastateks 2023–2025](#).